

Katarzyna Geryn

"Diecezja przemyska obrządku łacińskiego w warunkach okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939-1944

Rocznik Kolbuszowski 15, 395-398

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

[Recenzja]: Ks. S. Zych, *Diecezja przemyska obrządku łacińskiego w warunkach okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939-1944/1945*, Przemysł 2011, Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej, ss. 284, ISBN 978-83-88522-76-5

Publikacja ks. S. Zycha zatytułowana *Diecezja przemyska obrządku łacińskiego w warunkach okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939-1944/1945* jest wydaniem książkowym pracy doktorskiej z 2009 roku, napisanej pod kierunkiem naukowym ks. prof. Z. Zielińskiego. Dysertacja ukazała się w Przemysłu w 2011 roku, w ramach serii wydawniczej *Biblioteka Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych* (nr 14). Recenzentami byli: dr hab. M. Dębowska (prof. KUL), o. dr hab. R. Prejs (prof. KUL) oraz ks. dr hab. J. Wołczański (prof. UPJP II). Na tylnej okładce znajdują się fragmenty ich opinii wydawniczych. Za redakcję techniczną odpowiadał A. Hamryszczak. Adiustację i korektę przygotowała E. Kłeczek-Walicka. Okładkę z fotografią płonącego przemyskiego kościoła katedralnego (uszkodzony w czasie walk niemiecko-sowieckich w 1941 roku) zaprojektowała L. Rokicka. Zdjęcie świątyni udostępniło Archiwum Archidiecezjalne w Przemysłu. Edycją dzieła zajęło się Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej, zaś drukiem Zakład Poligraficzny Techgraf Łańcut.

Omawianą pozycję rozpoczyna *Słowo wstępne* nakreślone przez arcybiskupa metropolitę przemyskiego J. Michalika. Duchowny zaakcentował, że pragnąc „zrozumieć czasy współczesne i ludzi w nich żyjących, trzeba poznać przeszłość”. Dalej zarysował podjętą w lekturze problematykę oraz wyraził wdzięczność Autorowi za profesjonalne zaprezentowanie zawilego okresu w dziejach diecezji przemyskiej (od 1992 roku archidiecezja).

Autor zadedykował książkę „Jego Ekscelencji Księdzu Arcybisku-

powi Józefowi Michalikowi z okazji 25. rocznicy przyjęcia sakry biskupiej oraz Duchowieństwu i Wiernym Archidiecezji Przemyskiej obrządku łacińskiego”.

W całością podjętych w publikacji zagadnień wprowadza odautorski *Wstęp*. Wyjaśniono w nim znaczenie terminu „diecezja” oraz zwięźle ukazano tło historyczne utworzenia biskupstwa przemyskiego. Następnie naświetlono cel pracy, który stanowiło przedstawienie specyfiki funkcjonowania diecezji podczas II wojny światowej, kiedy znajdowała się pod okupacją niemiecką i sowiecką. W dalszej kolejności omówiono aktualny stan badań odnoszący się do wskazanego terytorium. Później scharakteryzowano i oceniono wykorzystane w pracy materiały źródłowe. Dalej zaznajomiono czytelnika z konstrukcją rozprawy poprzez krótką analizę poszczególnych rozdziałów. Końcowy fragment to podziękowania Autora skierowane do promotora, recenzentów oraz pracowników archiwów za pomoc i cenne sugestie udzielane w trakcie powstawania dzieła.

Książka składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym rozdziale ustosunkowano się do zagadnień społeczno-politycznych i kościelnych. Na początku określono terytorium i granice biskupstwa przemyskiego. Zaakcentowano tu dwie kwestie, a mianowicie podział ziem przez Niemców i Sowieców dokonany we wrześniu 1939 roku oraz rozdzielenie obszaru diecezji granicą państwową, wytyczoną w 1944 roku. W drugim podrozdziale nawiązano do spraw związanych ze stanem demograficznym. Scharakteryzowano tu m.in. strukturę etniczną, narodowościową, wyznaniową i obrzędową ludności zamieszkującej teren biskupstwa. Trzeci paragraf poświęcono zawierusze wojennej i okupacji ziem należących do diecezji. Kolejno odniesiono się do: działań wojennych, polityki kościelnej agresorów, warunków materialnych, w jakich funkcjonowała diecezja oraz ruchu oporu na obszarze biskupstwa.

W drugim rozdziale zaprezentowano urzędy tworzące strukturę administracyjną diecezji. W poszczególnych podrozdziałach nadmieniono o: godności ordynariusza, biskupa pomocniczego (sprecyzowano jego powinności w czasie wojny i okupacji), a także przedstawiono istotę funkcjonowania Kurii Biskupiej.

W kolejnym rozdziale przedmiotem zainteresowania stały się instytucje centralne i terenowe. W sześciu paragrafach przybliżono informacje o: kapitule katedralnej, sądach biskupich, Seminarium Duchownym, jednostkach kulturalnych (wyszczególniono instytucje tj. Archiwum Diecezjalne, Bibliotekę Diecezjalną oraz Muzeum Diecezjalne), dekanatach, jak również parafiach i ekspozyturach.

W czwartym rozdziale podjęto zagadnienia związane z aktyw-

nością kapłanów diecezjalnych, zakonów oraz zgromadzeń zakonnych. W pierwszym paragrafie poruszono pięć spraw. Na początku zanalizowano działalność grup funkcyjnych (m.in. proboszczów, wikariuszy i katechetów). Następnie wskazano na rozszerzone kompetencje duchowieństwa w okresie wojny, po czym odzwierciedlono działalność duszpasterską i dobroczynną kapłanów. W kolejnych punktach ukazano kwestię uczestnictwa duszpasterzy w ruchu oporu oraz martyrologię duchowieństwa diecezjalnego. W drugim i trzecim podrozdziale skoncentrowano się na prezentacji męskich i żeńskich zakonów oraz zgromadzeń zakonnych, funkcjonujących na terenie biskupstwa przemyskiego. Opisano tu także rozmaite represje stosowane przez okupantów względem zakonników.

W *Zakończeniu* zweryfikowano ujęte we *Wstępie* pytanie badawcze. Syntetycznie nakreślono tu zasadniczy temat pracy oraz przedstawiono wnioski końcowe. Podkreślono również, że studium nie wyczerpuje całości podjętej problematyki, stąd potrzeba dalszych kwerend naukowych.

Książka zawiera starannie przygotowany wykaz skrótów zamieszczonych w dziele. Na szczególną uwagę zasługuje układ bibliografii załącznikowej. W jej skład weszły: źródła (podzielone na źródła archiwalne i źródła drukowane, w tym prasę) oraz opracowania. Wdrożona koncepcja jest przejrzysta i wzbudza duże zainteresowanie czytelnika. Należy podkreślić, że przy doborze pozycji bibliograficznych Autor wykazał się szeroką znajomością tematyki, wnikliwością i rzetelnością. Bogata podstawa źródłowa obejmuje rozmaite zbiory przechowywane w archiwach kościelnych (m.in. archidiecezjalnym, diecezjalnych, parafialnych) oraz państwowych, a także opublikowane materiały źródłowe. Okazały jest też wykaz opracowań, których nie sposób wymienić, stąd potrzeba samodzielnej lektury.

Na końcu dysertacji znajduje się spis 45 tabel, które wykorzystano w pracy. Znacznym ułatwieniem dla odbiorcy byłoby uwzględnienie stron, na których można je odnaleźć. Trzeba jednak zaznaczyć, że ich brak zdecydowanie nie wpływa na wartości dzieła. Lekturę uzupełnia i upiększa dołączona wklejka zawierająca mapę zatytułowaną *Diecezja przemyska obrządku łacińskiego w latach 1939-1945*. Opracowała ją O. K. Nicińska.

Książka ks. S. Zycha jest pierwszorzędym i syntetycznym zbiorem wiadomości o funkcjonowaniu diecezji przemyskiej pod okupacją niemiecką i sowiecką w latach 1939-1945. Należy podkreślić, że pracę cechuje nienaganna polszczyzna. Treść dzieła jest klarowna i zrozumiała dla czytelnika. Nadto dostarcza mnóstwo ciekawych oraz nowych informacji o przeszłości biskupstwa przemyskiego. Dostrzegalna jest dociekliwość Autora w prowadzeniu badań naukowych, jego obiektywizm w prezentowaniu wypowiedzi, a także fachowe ustosunkowanie się do podjętego zagadnienia.

Wart uwagi jest fakt, iż poszczególne fragmenty dzieła zostały podparte precyzyjnie skonstruowanymi przypisami bibliograficznymi.

Recenzowana publikacja to cenne i istotne przedsięwzięcie naukowe. W ogromnej mierze wzbogaca aktualny stan badań traktujący o archidiecezji (do 1992 roku diecezja) przemyskiej. Co ważne, można z niej zaczerpnąć wiele trafnych spostrzeżeń zarówno o zmaganiach wojennych i strategii okupantów, jak również postawie duszpasterzy wobec zagrożenia. W studium zawarto i szczegółowo opracowano najważniejsze kwestie związane z przeszłością obecnej archidiecezji w interesującym okresie.

Konieczne jest docenienie trudu Autora włożonego w opracowanie dziejów biskupstwa przemyskiego w czasie II wojny światowej w warunkach okupacji niemieckiej i sowieckiej, co zaowocowało publikacją charakteryzowanej książki. Dysertacja powinna stać się pozycją obowiązkową dla osób zainteresowanych historią Kościoła katolickiego w Polsce. Winna również skłonić do dalszych i wnikliwych badań naukowych.